Linker DE WANG

OKTOBER 2019 - NR. 4

Tjirk van der Ziel pleit voor soberheid

Kunstmatige intelligentie vraagt bewustwording

Empathie basis voor Wim-Jan Renkema

4
Wim-Jan Renkema over geloven in politiek

16
Tjirk van der Ziel: hoopvol over generatie Z

VERDER IN DIT NUMMER

2 November: wie bepaalt straks of je sterven mag? 7

Meta Floor over armoede in Nederland 8

Column – Margrietha Reinders 10

Henriette Roland Holst echoot voort 10

Commentaar – Hans Feddema 12

Vrede over grenzen heen 12

Multireligieus netwerk pakt problemen aan 14

Column – Halima Özen 17

Colofon, Onder Ogen 20

Een Andere Wang – Helene Timmers 21

Recensie – Weg naar je eigen land 22

Cartoon Maarten Wolterink 22

Fotoverhaal - Klimaatstakingen 23

18
Kunstmatige intelligentie: vloek of zegen?

24
Rianne ten Veen: Koran vol compassie

van de redactie

‘Dit is helemaal verkeerd. Ik zou hier niet moeten zijn’: het zijn de eerste woorden van een zestienjarige die de afgelopen maanden de wereld verbaasde. Velen zullen de speech van Greta Thunberg bij de Verenigde Naties gezien hebben. Cartoonist Maarten Wolterink geeft de boodschap nog even heel treffend weer. Na Thunbergs speech zag ik nog een ander filmpje, waarop haar reactie te zien is als president Trump toch ineens op de conferentie blijkt te zijn. Haar gezicht verandert van vrolijk naar een mengeling van afschuw en woede.

De boodschap die Thunberg uitdraagt, stuit in sommige kringen op diezelfde afschuw en woede. Ze raakt bij een groep mensen een behoorlijk gevoelige snaar. Tegelijkertijd hebben wetenschappers al jaren dezelfde boodschap; maar zij krijgen minder zichtbare kritiek. Ligt het eraan dat hun werk minder zichtbaar is, of voelt simpelweg het feit dat een zestienjarige de wereldleiders er verbaal van langs geeft, als een bedreiging?

Verderop in dit blad kraakt economisch geograaf Tjirk van der Ziel wel een kritische noot rond de actiebereidheid van de jongere generatie. ‘De jonge generatie geeft mij hoop, tegelijk vraag ik me af hoe diep het gaat’, zegt hij. Dat is een vraag die nu nog niet te beantwoorden is.

Het afgelopen jaar schreef ik voor mijn werk veel over duurzaamheid. Dat is een breed spectrum, van zonnepanelen en duurzaam waterbeheer tot toekomstbestendig leiderschap en het beperken van de opwarming van de aarde. De berichten in die laatste categorie hadden vrijwel altijd dezelfde strekking: ‘we’ doen wereldwijd niet genoeg om de opwarming te beperken.

Soms bekroop mij bij het schrijven van zo’n artikel een gelaten gevoel: de boodschap verandert niet en blijft negatief, moet je ‘m dan blijven herhalen? Hoewel ik daar wel aan twijfelde, zeg ik nu toch volmondig ja. De kracht zit ‘m immers in de herhaling en herhalen is ook een manier van bewustwording. Bewustwording dat we nog lang niet genoeg doen, hoe groot de duurzame en ambities van de Nederlandse overheid ook zijn. In 2020 moeten alle Europese landen 14 procent van hun energievoorziening uit duurzame bronnen halen. In 2017 liepen we daar als Nederland ver op achter: slechts 6 procent van de energie werd duurzaam opgewekt. Van alle landen in de Europese Unie deed alleen Luxemburg het slechter.

Kunnen we meer doen? Ja, dat kan. Maar veel hangt nu nog af van de regering Rutte, omdat die het beleid moet maken. De komende jaren komen er meer subsidies om de CO_2-uitstoot te verminderen en elektrisch rijden te promoten. Maar die subsidies zijn er niet van vandaag op morgen. Is ‘lijdzaam’ afwachten dan ons deel? Nee, laten we vooral actie blijven voeren; zoals eind september wereldwijd gebeurde. Want één ding is zeker: we moeten iets doen en afwachten is daarbij de slechtste optie.

Bas Joosse, eindredacteur

‘Het woord ‘geloven’ zorgt voor ver warring’

Tweede Kamerlid Wim-Jan Renkema over zijn drijfveren

Wim-Jan Renkema uit Meppel is Tweede Kamerlid voor GroenLinks. Hij groeide op in een traditioneel gereformeerd gezin en ontwikkelde gaandeweg een meer vrijzinnige kijk op de wereld. ‘Een van de waarden die ik belangrijk vind, is het principieel vertrouwen in de ander. Dat je optimistisch en positief mag kijken naar iedereen die je tegenkomt.’

Nienke Suelmann

Foto: Jonas van Impe

Als jongen ging hij naar de hervormde zondagschool. Goede herinneringen heeft hij daaraan: aan de Bijbelverhalen, het kerstfeest en de warme chocolademelk. Een ‘overzichtelijke jeugd’ noemt hij deze tijd in het Friese Opsterland. Als puber kwam daar verandering in. ‘Toen ging ik meer over het geloof nadenken en had ingewikkelde gesprekken, vooral met mijn vader.’
De jonge Wim-Jan vond het moeilijk voor te stellen dat juist zijn eigen kerk, de gereformeerde, het juiste geloof in pacht had. ‘Er zijn zo veel kerken en wegen waarlangs mensen op zoek gaan naar waarheid.

Jezus wilde geen wereldgodsdienst starten, maar stelde de mens centraal’

Gereformeerden zijn goed in dogma’s en belijdenissen. Maar zo eenvoudig als de Heidelbergse Catechismus, waar met vragen en antwoorden wordt gesteld hoe de wereld in elkaar steekt, kan het nooit zijn.’

Remonstranten

Op zijn achttiende deed hij na de catechisatie geen belijdenis. ‘Het hele verzoeningsgeloof stuitte me tegen de borst’. Op dat moment ging hij ook studeren. ‘In Groningen ben ik toen langs verschillende kerken gegaan om te kijken of er een kerk was waar ik me meer in thuis zou voelen.’ En die vond hij bij de remonstranten. ‘Daar ging het om de zoektocht. Wij zijn onderweg en wij worden gedreven. Maar de antwoorden hebben we niet. Ook is de Bijbel niet het enige dat telt. Filosofie, literatuur, kunst en poëzie gelden ook als inspiratiebronnen. Bij de remonstranten wordt nadrukkelijk verband gelegd met de hedendaagse samenleving. De openheid naar andere religies deed me daarnaast ook goed. Het gaat erover wie wij eigenlijk zijn.’
Religie noemt Wim-Jan een taalspel. ‘Door de vraag ‘wat geloof je’ te beantwoorden, kom ik in het verkeerde hokje terecht. Het woord ‘geloven’ zet heel veel mensen op het verkeerde been. Dan denk je dat er een soort geloofssysteem is, iets dat je moet geloven. Een orthodoxe christen zou mij bijvoorbeeld ‘gewoon humanist’ noemen. Die zou mijn visie vergelijken met wat wel of niet klopt volgens een geloofskader. Tegen een kader kun je iets meten. Maar zo wordt het al snel een aanspraak op waarheid of onwaarheid.’ Het Engelse woord *faith* vindt hij daarom passender. ‘*Faith* geeft een basisvertrouwen weer, wat je hebt in jezelf en in de ander. Ik noem mijzelf christen, omdat ik denk dat ik hoor bij die traditie. Het woord God vermijd ik liever.’

Jezus als humanist

De focus op de mens is belangrijk voor Wim-Jan. ‘Jezus wilde geen wereldgodsdienst starten, maar stelde de mens centraal in een religie van wetten en regels.’ Het werk van de Franse godsdienstfilosoof Frédéric Lenoir inspireert hem. ‘Hij noemt Jezus de eerste humanist.’ Lenoir laat zien hoe Jezus met de sociale codes van zijn tijd en samenleving omging. ‘Het centraal stellen van de mens is de kern van het christendom. Jezus probeerde zich als gelovige jood te houden aan alle wetten en regels die er golden. Deze waren alleen soms niet goed voor de mens. *Jullie weten dat er staat geschreven… Maar Ik zeg u…* is een belangrijke wending in het evangelie. De behoeften van de ander komen dan centraal te staan. Een melaatse, een zieke vrouw. Het is eigenlijk heel gek, dat we vervolgens kerken hebben, een wereldreligie, die zich weer helemaal heeft verloren in de geloofssystemen, in die dogma’s.’
‘Onze huidige codes en cultuur, de hele identiteitspolitiek, zijn dingen waar we niks aan hebben. Het scheidt mensen. Het gaat in het leven maar om één ding: wie zit hier tegenover mij en wat zijn haar of zijn behoeften? Mensen die zo kijken, kom je in elke religie en staat. Er is aarzeling om religie in het publieke domein een plek te geven. Zelf zou ik het heel goed vinden als politieagenten gewoon een hoofddoekje zouden kunnen dragen.’
Wim-Jan is niet bang voor religie in het publieke domein. ‘Ik zie graag een ontspannener verhaal hierover, vanuit de politiek.’

Vaccineren

Sinds juni 2018 is hij Tweede Kamerlid. Hij heeft verschillende portefeuilles. De gemeenschappelijke noemer? Het gaat altijd over mensen die in de knel zijn gekomen. Hij wil zich dan ook inzetten voor een gezondere bevolking en een eerlijker en eenvoudiger stelsel van sociale zekerheid.

Zoeken naar geluk

Terug naar de jonge Wim-Jan. In zijn gereformeerde opvoeding miste Renkema de nieuwsgierigheid naar hoe anderen denken en kijken. ‘Die overzichtelijke wereld was ook heel klein. Door in allerlei landen te wonen en werken, zoals in Frankrijk en in Mozambique, heb ik mijn wereldbeeld verruimd. Wat ik leerde is dat de verschillen tussen mensen, culturen en religies veel minder groot zijn dan velen ons doen geloven. Dat wat ons verbindt als mens, is veel krachtiger dan wat ons scheidt. We streven allemaal naar geluk. Het woord gelukszoekers wordt veel gebruikt in de discussie over immigranten. Dat is heel negatief. Maar ik denk juist dat religie en elk land tegen.’
Maar mensen die heel dogmatisch zijn, hebben zich opgesloten in hun eigen gelijk. Dat kan een gevaarlijk fenomeen worden. Je kunt alleen een vruchtbaar gesprek hebben, met mensen die bereid zijn om hun eigen waarheid te relativeren.’

Lees verder op pag. 6

‘Ik denk dat rijkere landen een flink deel van hun welvaart zouden moeten overdragen aan arme landen’

Geloof en politiek

Wim-Jan zegt nooit lid te willen zijn van een confessionele (christelijke) partij. In 1990 heeft hij bewust voor GroenLinks gekozen omdat er veel verschillende levensbeschouwingen bij elkaar komen. ‘Een christelijke partij zegt het evangelie te hebben vertaald naar een verkiezingsprogramma. Het doet waar ik het net over had. Ze zeggen: ‘dit is van ons’. Wel merk ik bij GroenLinks soms een licht ongemak bij discussies die raken aan religie. Bijvoorbeeld over hoofddoekjes bij de politie. Sommige mensen willen een echte scheiding van

Ook met het vaccinatiebeleid houdt hij zich bezig. Zijn oplossing?
‘Ik vind dat alle kinderen moeten worden ingeënt, maar het is een thema waarin mensen zelf een keuze moeten maken. We gaan in Nederland over het algemeen vrij respectvol om met weigeraars. Geweigerd wordt er door twee groepen: mensen die geen goed gevoel hebben bij vaccinatie, en velen uit de Biblebelt.’
‘Van de religieuze weigeraars hebben we in Nederland eigenlijk onze handen afgetrokken. De ChristenUnie en de SGP zien de lage vaccinatiegraad bijvoorbeeld als een probleem van hoger opgeleiden en van de grote steden. Maar het is niet alleen dat. Ik vind dat je als overheid de plicht hebt om overal de dialoog aan te gaan. Een religieuze overweging mag geen reden zijn om de dialoog niet te voeren. Daardoor kun je hen er positief toe brengen dat zij zich toch laten vaccineren.’

het iets diep menselijks is.’
‘Het redden van drenkelingen mag niet meer onder de Nederlandse vlag gebeuren. Althans, daar wilde de PVV voor zorgen middels een motie over Sea Watch 3, de laatste donderdag voor het zomerreces. ‘Het CDA stemde voor deze motie. Dat vind ik onbegrijpelijk. Hoe kan een christelijke partij dat doen? Het hele Oude Testament gaat over vluchtelingen. Het volk Israël ging door de woestijn als vluchtelingen, en Jezus werd volgens het verhaal als kind opgejaagd omdat Herodes alle kinderen wilde doden. Als er een religie is die vluchteling-zijn in het DNA heeft zitten, dan is dat het christendom.’

Enorme kloof

‘Dit zoeken naar geluk zie ik tegelijkertijd als een van de belangrijkste problemen voor de toekomst.’
Wim-Jan kwam 25 jaar geleden voor het eerst in Afrika en schrok toen

Vervolg pag. 5

van de armoede. ‘Door het internet is de wereld nu heel klein geworden. Afrikanen hebben daardoor een beeld gekregen van Europa en denken dat het hier uitsluitend welvaart en voorspoed is, wat niet zo is. Hun eigen situatie biedt hen geen toekomst. Er is weinig dynamiek en je kunt er, ook goed opgeleid, geen baan vinden. Zo ervaren ze een enorme kloof. Ik verwacht dat de druk op Europa vanuit Afrika groot gaat worden. Dan is de vraag: gaan we muren bouwen? Gaan we de Sea-Watch 3 verbieden om mensen te redden op zee? Het kan natuurlijk niet zo zijn dat iedereen naar Europa komt. Hoe zorg je ervoor dat de Afrikanen hun eigen toekomst vorm kunnen geven? Het klinkt misschien utopisch, maar ik denk dat rijkere landen een flink deel van hun welvaart zouden moeten overdragen aan arme landen, zonder daarvoor iets terug te vragen.’

‘Ik merk bij GroenLinks soms een licht ongemak bij discussies die raken aan religie’

Empathie

Tenslotte pleit Renkema voor meer empathie. ‘Ik geloof dat we tegenwoordig een samenleving hebben waarin we elkaar niet makkelijk vertrouwen en angst hebben voor anderen. Een van de waarden die ik belangrijk vind, is het principieel vertrouwen in de ander. Dat je optimistisch en positief mag kijken naar iedereen die je tegenkomt. Dat geeft betrokkenheid en zin. Het kan naïef klinken, maar ik geloof dat als je zo leeft, de wereld beter wordt. De filosoof Emmanuel Levinas zei het zo: *Het is niet jij die de wereld een plaats geeft, maar het is de Ander, die jou aanspreekt, appelleert en jou een plaats geeft.’*

Linker DE WANG

Een jaarabonnement nemen of cadeau geven?

Ga naar ► *www.linkerwang.nl/aanmelden*

Drie nummers op proef voor 6 euro?

Ga naar ► *www.linkerwang.nl/proef*

Help mee! Met nieuwe abonnees kunnen wij dit magazine blijven uitgeven!

WIE BEPAALT STRAKS OF JE STERVEN MAG?

Debat over euthanasie en dementie

Linker DE WANG

Zaterdag 2 november 2019
Oudegracht 312, Utrecht

14.30 uur inloop
15.00 uur start programma
17.00 uur informeel napraten met drankje
18.00 uur einde

Het Openbaar Ministerie klaagde in augustus de arts R.A. aan voor moord, omdat zij bij het verlenen van euthanasie aan een wilsonbekwame dementiepatiënt niet aan alle zorgvuldigheidseisen had voldaan. De eerste rechtszaak sinds de invoering van de Euthanasiewet in 2002. De arts werd vrijgesproken, waarna het OM direct naar de Hoge Raad stapte voor uitsluitsel.

Maar wat de Hoge Raad ook zal beslissen, de onzekerheid over euthanasie bij dementie zal tot discussies blijven leiden. Daarover gaat het debat met de vraag: ‘Wie bepaalt straks of je sterven mag?’ Ben jij dat altijd zelf door een schriftelijke wilsverklaring op te stellen? En als je dat niet meer mondeling kan bevestigen, wie beslist er dan?

Aan het debat nemen vier sprekers deel: **Clairy Polak**, schrijver van het boek ‘Voorbij, Voorbij’ over de ingrijpende invloed van alzheimer in een huwelijk. Polak was blij met de vrijspraak van arts R.A.: ‘Het kan bepaald geen kwaad om je te verdiepen in de mogelijkheid om op tijd en op een humane manier het heft in eigen hand te nemen’. Verder twee artsen van het Expertisecentrum Euthanasie (voorheen de Levenseindekliniek): **Constance de Vries**, schrijver van het boek: ‘Mag ik gaan, leven en sterven met dementie’. De Vries: ‘Ik was ontroerd door de vrijspraak, ik moest bijna huilen en heb daarna spontaan geapplaudisseerd. **Bert Keizer** daar tegenover: ‘Dit is een wel erg huiveringwekkend voorbeeld van ‘doel heiligt middel’. Vierde spreker is **Corinne Ellemeet**, zorgspecialist voor GroenLinks in de Tweede Kamer. Het debat wordt geleid door **Job de Haan**, bestuurslid van De Linker Wang.

Tijdens het eerste deel van de bijeenkomst zullen de sprekers vertellen over hun ervaringen met dementiepatiënten. Na de pauze staat euthanasie en dementie centraal.

Bert Keizer

Clairy Polak

Constance de Vries

Corinne Ellemeet

‘Het verschil zit in de bereidheid o m te delen’

Armoede kan het gevolg zijn van domme pech

Nederland is één van de rijkste landen ter wereld. Toch leven ook in ons land mensen in armoede. Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek lopen dit jaar 600.000 gezinnen het risico om onder de armoedegrens te belanden. Meta Floor houdt zich al jarenlang bezig met de armoedeproblematiek in Nederland. Het is een schande dat in ons land armoede bestaat, zegt ze.

Armoede in Nederland
Op 8 november presenteert het Knooppunt Kerken en Armoede het rapport *Armoede in Nederland*. In het rapport is onderzoek gedaan naar de hulp die plaatselijke kerken verlenen aan mensen in Nederland die financieel in de knel komen. Het gaat daarbij om zowel materiële als immateriële hulp. Meta Floor, specialist binnenlands diaconaat bij Kerk in Actie, is projectleider van het onderzoek en woordvoerder van het Knooppunt. Het rapport wordt aangeboden in de Pauluskerk in Rotterdam.

Kathinka Minzinga

De economie trekt aan. Welke groepen in onze samenleving profiteren daar niet van mee?
‘Wat vandaag de dag opvalt zijn de zogenaamd *werkende armen*: zzp’ers die baantjes stapelen om te kunnen rondkomen. Ook bij de groep van kinderen die opgroeien in armoede, heeft meer dan de helft één of meer werkende ouders. In een land als Nederland, dat op plek veertien staat van de rijkste landen ter wereld, is het een schande dat er armoede bestaat. Er zijn kinderen die op hun verjaardag niet naar school durven, omdat ze niet kunnen trakteren en er zijn grootouders die de reiskosten niet kunnen betalen om hun kleinkinderen te bezoeken. Uiteindelijk gaat het hier over uitsluiting, niet mee kunnen doen aan het maatschappelijk leven.

De overheid, zo beaamt verantwoordelijk staatssecretaris Van Ark, is de eerstverantwoordelijke als het gaat om armoedebestrijding. Nee, we willen niet terug naar de tijd van voor 1965. Toen werd de Bijstandswet ingevoerd en waren de kerken niet meer het eerste aanspreekpunt bij armoedebestrijding. We mogen de overheid aanspreken op haar taak en wijzen op knelpunten. Veel mensen in armoede zijn niet zelfredzaam, door bijvoorbeeld laaggeletterdheid, psychiatrische diagnostiek of een verstandelijke handicap en verdwalen in het doolhof van de bureaucratie. De overheid is zelf ook mede-veroorzaker van armoede, bijvoorbeeld door een stapeling van schulden: een eenvoudige verkeersboete kan soms oplopen tot een schuld van duizenden euro’s.’

‘Goed doen is niet hetzelfde als recht doen’

Wat zijn de verschillen in hulpverlening door de kerk en door de gemeentelijke overheid?
‘Een ambtenaar van de sociale dienst wil nooit teveel uitkeren en een diaken geeft liever een keer teveel. In dat laatste geval gaat het dan om een eenmalige ruimhartige gift. Structurele aanvragen worden steeds complexer en moeten door professionele mensen worden gedaan. Een ander verschil zit in de meerwaarde van een kerkelijk werker die de tijd neemt om naar het verhaal te luisteren. Luisteren is in zichzelf een meerwaarde. We denken vaak in termen van geld geven, maar als kerken zoeken we naar de wijze waarop we erkenning geven aan mensen, respect en waardigheid. Het verschil zit niet altijd in geven of niet geven, maar in de bereidheid om te delen. Een kind meenemen op vakantie kan moeilijker zijn dan vakantiegeld delen.

Tijd nemen is vaak een meerwaarde van vrijwilligers. Het project SchuldHulpMaatje is in veel steden opgericht. Getrainde vrijwilligers gaan met mensen die hun schulden niet overzien effectief aan de slag en nemen daarvoor de tijd. De titel van een conferentie voor kerkelijke vrijwilligers over armoede en schulden begin dit jaar was: Geloven in mensen. Het feit dat je in armoede of schulden terecht komt kan domme pech zijn in de fysieke of psychische sfeer. Het taboe is groot. Door de verhalen te delen komt armoede uit de taboesfeer.’

Hebben we ook structurele veranderingen nodig?
‘Goed doen is niet hetzelfde als recht doen. Het is belangrijk dat mensen tot hun recht komen. Kerken kunnen kritische bondgenoot zijn van de (lokale) overheid. Ze hebben een actief netwerk en zijn van oudsher betrokken. De focus is op het meetellen van mensen, het zien met een andere blik. Het denkkader is nu dat je oké bent als je het financieel gemaakt hebt, terwijl iedereen er mag zijn.’

‘Ik pleit er voor om activiteiten te organiseren die gratis zijn, dan kan iedereen er heen ongeacht of je arm bent of rijk. Als kinderen op school op schoolreisje gaan is er een potje voor degenen die dure citytrips niet kunnen betalen. Waarom niet een reis organiseren die voor iedereen betaalbaar is? Niemand wil een sticker opgeplakt krijgen. Zo trekken de kringloopwinkels een ruim publiek en kan iedereen er zonder schaamte heen. Organiseer inclusief, bijvoorbeeld een etentje voor iedereen.’

Wat zijn belangrijke programmapunten voor een politieke partij?
‘Wees concreet en specifiek. Heb oog voor de stapeling van schulden, de moeilijke toegankelijkheid van toeslagen. De toegankelijkheid van de overheid in het algemeen, alleen al het gebruik van DigiD werpt een drempel op. Denk aan trainingsprogramma’s voor jongeren om te leren omgaan met geld.

Kijk ook naar het grote plaatje: er is sprake van globalisering. De export is gegroeid dankzij lage lonen, maar daardoor is een grote groep armer dan voorheen. Er is grote economische onzekerheid. Burgers willen veel en goedkope producten. Ze hebben daardoor wel hun eigen economische neergang in gang gezet.’

Diaconaal centrum
De Pauluskerk is een begrip in Rotterdam. ‘Overwin het kwade door het goede’ staat als slogan op de website. Het diaconale centrum is er voor mensen in de knel: mensen zonder papieren, daklozen en verslaafden. Maar het is meer. Het centrum wil ook een plek zijn waar kansarme en kansrijke Rotterdammers elkaar ontmoeten. Daartoe nodigt de bouw van de Pauluskerk - om zijn vorm ‘de Diamant’ genoemd - uit.

Beneden is een ‘kerkplein’ waar mensen elkaar kunnen ontmoeten. Daar is ook een restaurant. Op de eerste verdieping is er de inloop met gratis koffie en broodjes. De kerk is op de tweede verdieping. Op de derde en vierde verdieping zijn opvangplekken voor mensen die een tijdelijke slaapplaats nodig hebben.

Kortom: een diaconaal centrum dat leeft en bruist met tal van activiteiten voor en met mensen in de knel. Het centrum staat onder leiding van diaconaal predikant ds. Dick Couvée. Er werken zo’n 250 vrijwilligers.

AgainErick via wikimedia commons

De kracht van kleine vrouwtjes

Als ik de supermarkt uitkom met aan elke hand een tas vol boodschappen, zie ik haar ineens staan. Een kleine, gebogen vrouw, die een beetje verloren staat te wankelen op haar benen. Ze draagt een slobberbroek met een grote glimmende roze jas eroverheen en haar haar zit in de war. Iets in mij maakt dat ik naar haar toeloop en vraag: 'gaat het wel?' Ze kijkt naar mij op en haar kleine gezicht verandert in een woud van rimpels, waarin twee bruine ogen mij vol ontzetting aankijken. Het is alsof ze elk moment in tranen kan uitbarsten, zoveel wanhoop straalt mij uit haar ogen tegemoet. 'Ik moet eten kopen, maar ik heb geen geld,' zegt ze. 'Elke dinsdag krijg ik 20 euro, maar het is nu pas zaterdag en ik heb niks meer' Haar stem piept en kraakt.

'Het is vandaag donderdag', zeg ik en ik zie de groeven in haar gezicht nog dieper worden. 'Ik heb niks meer,' zegt ze opnieuw, 'tot dinsdag'. De vrouw vraagt mij niet om hulp, maar toch grabbel ik in mijn portemonnee en geef ik haar wat geld. Haar gezicht klaart zichtbaar op en ze maakt zich uit de voeten, mij uitbundig bedankend, lachend met een tandeloze mond.

Terugfietsend naar huis laat haar aanblik mij niet los. Wat wil deze vrouw mij zeggen en waarom kwam ze op mijn pad? Heb ik al niet genoeg arme en verstoten mensen ontmoet die niet meer kunnen deelnemen aan onze snelle wereld? Trok ik niet al voldoende aan de bel over de economische en sociale ongelijkheid en het wegkijken door de bovenlaag, waartoe de kerk in mijn stad vaak ook is gaan behoren?

De kleine naamloze vrouw komt in het nieuwe testament ook voor, als een kromgebogen mens, gebukt onder zorgen en angstige gedachten, die door Jezus weer rechtop wordt gezet in haar kracht en waardigheid. Wie door de bril van het evangelie kijkt, kan niet anders dan de mensen in het oog krijgen die bij de gevestigde orde niet in beeld zijn, of slechts een noodzakelijk punt van aandacht vormen. Soms verbaast het mij dat mijn kerk zo langs deze groep mensen heen kijkt en hen wegzet als een diaconaal probleem. Maar zij vormen het hart van Gods boodschap, zij zijn Zijn prioriteit: de meest kwetsbaren, de armen en de vreemdelingen. Zonder hen is de kerk een lege huls. De kleine vrouwen van deze wereld kunnen ons niet genoeg tegenkomen en wakkerschudden....zij herinneren ons aan onze roeping en onze Grote Liefde.

Margrietha Reinders is buurtdominee en pionier in Amsterdam

De echo van Henriet te Roland Holst

Haar honderdvijftigste geboortedag wordt deze herfst bekroond met een heruitgave van haar belangrijkste teksten en een voorstelling. Henriette Roland Holst (1869-1952) ontwikkelde zich van een stil burgermeisje tot een bekende communiste. Ze verzette zich tegen het fascisme en het kolonialisme en eindigde haar leven als religieus-socialiste. Wat zeggen haar leven en werk ons vandaag?

Carin Hereijgers

Haar woorden 'de zachte krachten zullen zeker winnen in 't eind' klinken ook vandaag binnen onder meer GroenLinks. Ze verwoordde wereldwijde solidariteit. Is de slogan 'Knokken voor wat kwetsbaar is' uit 2003 hiervan misschien een echo? Een aantal jonge kunstenaars van 'Feest der Poëzie' gaat met een voorstelling op tournee door Nederland. Ze brengen het werk van Roland Holst tot leven met voordrachten, muziek en een lijn naar de actualiteit. Het biedt zicht op revolutionair elan, grote idealen, politieke strijd en de vertwijfeling die daarmee gepaard gaat. Ook komt het verband tussen kunst en politiek aan bod. Zonder verbeelding geen toekomst.

Opgezwollen taalgebruik

Roland Holst komt uit een vorig tijdperk. In de heruitgave en de voorstelling proef je de actualiteit naast een knipoog naar de geschiedenis. De spoorwegstaking komt tot leven. De kostuums zorgen voor nostalgie. Maar haar ideeën kunnen nog steeds inspireren.
Roland Holst was zelf geen feministe, maar met haar weinig geschoolde achtergrond is ze wel een van de eerste belangrijke politiek actieve vrouwen geweest. Ze was bevriend met de Duitse leiders Karl Kautsky en Rosa Luxemburg. Ze kende Lenin en Trotski en de schrijver Gorki, van wie zij als een van de eersten de berichten doorgaf dat de revolutie zeker niet alleen maar succesvol was. Dat maakte haar tot een gedreven en bijzondere vrouw. Ze doet me denken aan revolutionaire vrouwen die vandaag buiten de lijntjes kleuren zoals Greta Thunberg en Alexandra Ocasio-Cortez.
Roland Holst werd 'de grootste dichteres' genoemd omdat ze in brede lagen van de bevolking gelezen werd en erin slaagde arbeiders te inspireren, bijvoorbeeld met haar vertaling van 'De Internationale'. De afgelopen tientallen jaren werd vaak gedacht dat mensen geen grote woorden en grote verhalen meer willen horen. Opgezwollen taalgebruik werkt averechts en komt autoritair over. Maar we zien nu hoeveel gewone mensen zich aangetrokken voelen tot grote woorden en verhalen van een partij als Forum voor Democratie. Ook GroenLinks heeft haar spectaculaire zetelgroei deels te danken aan het feit dat de partijleider niet over punten en komma's spreekt, maar over empathie en solidariteit. Een visie waar mensen blijkbaar inspiratie uit halen en die het politiek bewustzijn vergroten, naar rechts of naar links. Roland Holst was er een meester in om mensen naar links mee te nemen.

Revolutie

Ze was de auteur van een van de eerste lijvige analyses van de Nederlandse economie 'Kapitaal en arbeid in Nederland'. Ze had oog voor de benarde situatie van arbeiders en gaf hen een stem. Ze had als burgervrouw kunnen blijven borduren, piano spelen en thee drinken, maar ze reisde door het hele land om arbeiders te inspireren en leidde menige staking.
Ze was rijk, maar grote delen van haar geld stopte ze in de oprichting van de SDAP. Belangrijk, want uit de achterban viel toen nog weinig contributie te halen. Ze slaagde erin om het gesprek in de politiek over fundamentele veranderingen voor grote delen van de bevolking te krijgen.
Maar de strijd voor de achturige werkdag en andere voorwaarden was niet zomaar gewonnen. In die tijd werden demonstraties nog beschoten en bijna was ze net als haar vriendin Rosa Luxemburg daarbij gedood. Hopelijk knopen we met elkaar goed in de oren dat afwachten tot een revolutie begint, zware gevolgen kan hebben.
We hebben lessen geleerd, maar ook nu hebben mensen o-uren contracten. Ze worden geen dagloners genoemd, maar zijn ze het wel. Mensen met een vaste baan worden plotseling ontslagen; de kosten van het basislevensonderhoud zijn erg hoog en de instituties weten steeds minder een gevoel van zekerheid te organiseren.

Sociale kwestie

Ligt een nieuwe revolutie op de loer? Mensen als Rob de Wijk, bekend om zijn internationale veiligheidsanalyses, denken van wel. Laten we hopen dat we dat tij kunnen keren zonder bloedvergieten. Laten we beseffen dat er ook nu mensen in armoede leven. Laten we de gedachte van 'rechtvaardigheid' nieuw leven inblazen. Het is net zo hard nodig als toen. En ook nu zijn daar radicale denkstappen bij nodig. Toen ging het om het ondenkbare kiesrecht voor iedereen en het recht op staken. Nu zou dat bijvoorbeeld een basisinkomen kunnen zijn. Wordt het revolutie of wordt het meebewegen met de tijd en solidair zijn met armen? Daarbij is het besef nodig dat de sociale kwestie meer dan ooit een wereldwijd vraagstuk is geworden.
Wat kunnen we nog meer van Roland Holst leren? Ze leefde sober en daarover wordt vaak wat meesmuilend gedaan. Waarom zo karig leven als je toch genoeg geld hebt en nergens op hoeft te letten? Voor een deel was ze echt te streng voor zichzelf en haar omgeving, maar het idee om niet meer te nemen dan nodig is en daar genoegen in te scheppen wordt nu bijvoorbeeld ook gepropageerd door de veganistische beweging. Hadden we de in de twintigste eeuw wat soberder geleefd, dan had de wereld er nu anders uitgezien.
Roland Holst voegde zich niet altijd aan de parlementaire lijn van haar partij. De commissie Remkes trekt nu als een van de conclusies over de huidige democratie dat conformeren aan partijdiscipline het politieke denken uiteindelijk geen goed doet. Roland Holst was steeds de buitenboordmotor van de bewegingen waarin ze actief was. Ze vormde de redactie van de partijbladen, ging voor de partij op reis en leidde acties. Toch heeft ze meermaals meegemaakt dat ze uit de partij is gezet met vele splitsingen tot gevolg, die eigenlijk pas weer bij elkaar zijn gekomen met het ontstaan van GroenLinks.
Is het belangrijk dat partijleden van de zijlijn kritisch zijn op parlementariërs? Roland Holst waarschuwde de parlementaire SDAP-ers dat ze de Eerste Wereldoorlog in gerommeld werden; ze schreef pamfletten in de jaren dertig over hoe haar vrienden in Duitsland geen leven meer hadden; ze stond pal voor een onafhankelijk Indonesië. Bedlegerig en oud, had ze in Amsterdam nog een spandoek uit haar kamerraam hangen.

Nieuw elan

De kunst van Roland Holst en haar vrienden was zeer geëngageerd. De gebrandschilderde ramen van Rik Roland Rolst versierden vakbondsgebouwen. De theaterstukken gingen over maatschappelijke visioenen. In deze tijd zou kunst daarvan iets meer mogen laten zien. Is er nieuw elan te vinden in de kunst van deze tijd? We kunnen het zien in de voorstellingen van Feest der Poëzie. Zie: *http://feestderpoezie.nl/#voorstellingen.*

'Ze had kunnen blijven borduren en theedrinken, maar reisde door het hele land om arbeiders te inspireren'

Spanningen van nucleaire machten

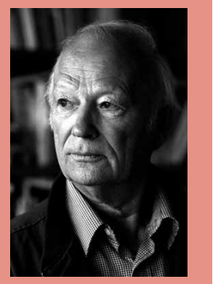

De wet van 'oog om oog en tand om tand' lijkt bij conflicten tussen staten een riskant gegeven nu we in het 'kernwapentijdperk' leven. Of de populistische president Trump dit helder voor ogen heeft, lijkt de vraag. Enkele feiten op een rijtje: Er is een internationaal verdrag rond de nucleaire positie van Iran. Plotseling maakt Trump daar voor de Verenigde Staten een eind aan, zonder onder andere de Europese Unie te raadplegen. Hij verbond er ook een handelsboycot tegen Iran aan en spoorde subtiel andere landen aan hetzelfde te doen. Logisch dat de islamistische elite in Teheran in een kramp schiet en de onderdrukking van Iraniërs die om vrijheid vragen, versterkt. Bekend is het neerschieten van een Amerikaanse drone door Iran in 'hun' luchtruim.

De VS reageerden eerst met een oorlogsvoorbereiding, die tot een internationale ramp leek te zullen leiden. Schijnbaar hebben medewerkers van Trump hem toen gevraagd de polarisatie te stoppen. De neergeschoten drone was onbemand, terwijl de voorgenomen wraak veel mensenlevens zou kosten. Trump liet zich uiteindelijk overreden, wat voor hem pleit.

Het belangrijk om hiervan te leren. We gingen immers door het oog van de naald. De wereld leeft nog steeds met de wet dat er moet worden teruggeslagen als er een slag is toegebracht aan onze status, macht of prestige. Maar kan dit 'oog om oog' nog wel in ons nucleaire tijdperk? Ik denk het niet, zeker niet tussen nucleaire staten. Trump, gezichtsverlies vrezend, reageerde met: 'Jullie zijn nog niet van me af, ik ga nu extra sancties toepassen'. Om zo'n reden, misschien electoraal getint, kun je ook glimlachen.

Maar vergeet Trump niet dat hij met die sancties de jonge Iraniërs die om vrijheid vragen, geen dienst bewijst? Een nucleaire oorlog is voorkomen, maar sancties, kunnen in dit geval leiden tot angst en verharding bij machthebbers. Daardoor neemt bijna altijd de repressie in zo'n land toe; dat zien we nu ook in Iran. De VS is niet de internationale rechtsorde. Zolang Trump dat niet begrijpt, lijkt zijn herverkiezing in 2020 om deze en andere redenen ongewenst.

Dr. Hans Feddema is antropoloog, voorheen universitair docent en publicist

Meer wapens brengen geen vrede

'Vrede verbindt over grenzen' was het thema van de Vredesweek 2019. Een belangrijke hobbel voor vrede is het vijanddenken dat onuitroeibaar lijkt. Een nieuwe wapenwedloop dient zich aan. Is werken aan vrede zinloos? In oude verhalen horen en lezen we dat het anders kan. Jaap van Duijvenbooden laat zich erdoor inspireren en activeren.

Jaap van Duijvenbooden

Graag licht ik een facet toe uit het verhaal over de profeet Jona. Dit naar aanleiding van de opmerking van Jezus, eeuwen later, over een verdorven generatie die geen ander teken krijgt dan dat van Jona.
De Heer stuurde Jona (de duif), de zoon van Amittai (de Waarachtige) naar de grote stad Ninevé om haar aan te klagen vanwege het ten hemel schreiende kwaad dat de bewoners daar deden. Daar had Jona weet van. Ninevé was immers de aartsvijand van Israël en veroorzaakte eerder al grote ellende. Logisch dat hij weinig zin had de boodschap over te brengen dat de stad zich moest bekeren, omdat zij anders verwoest zou worden.

de druppel liefde
op de gloeiende plaat
van oorlogszucht om eigenbaat
verdampt
keert terug naar hemelsferen

maar zal van daar
tezaam met lotgenoten
rond de tere kiem
van het geloof in vrede
steeds weer opnieuw
als vruchtbaar zaad
op aarde wederkeren

tot eens de mensheid het verstaat:
niet de oorlog maar
liefde overwint het kwaad

Jaap van Duijvenbooden

Verdorven generatie

Hij ging daarom per schip op de vlucht. Tijdens een zware storm werd Jona overboord gegooid en opgeslokt door een grote vis. Na drie dagen spuwde de vis op bevel van de Heer Jona uit op het land en kreeg hij opnieuw de opdracht naar Ninevé te gaan.
Jona ging en een waarschuwing van één dag vond hij genoeg. Daarna ging hij aan de oostkant van de stad zitten hopen dat de stad werd verwoest. Maar de stad bekeerde zich en werd niet verwoest, dit tot grote ergernis van Jona. Hij had een veiliger gevoel gehad als de stad voorgoed was verwoest en hij beklaagde zich daarover bij de Heer.
Na een mooi verhaal met een wonderboom maakte de Heer Jona duidelijk dat Hij blij was dat de stad zich bekeerd had en dat Hij verdriet zou hebben om de verwoesting van Ninevé, waar veel mensen wonden.
En dan het verhaal over Jezus in Mattheus 12 en in Lucas 11. In gesprek met geestelijken van die tijd vroegen zij Jezus om een teken. Hij wees hen er op dat zij deel uitmaakten van een verdorven generatie en dat zij geen ander teken kregen dan dat van Jona. Ninevé had zich na de waarschuwing van Jona bekeerd, en zie, zo zei Jezus: mijn boodschap is veel belangrijker dan die van Jona, maar horen jullie het wel? Jona waarschuwde eeuwen eerder zonder de intentie om de vijand te redden. Terwijl Jezus zegt: heb je vijand lief! Dat betekent niet dat je de vijand moet knuffelen, maar wel dat je je vijand moet accepteren als medemens en gesprekspartner.

Gemiste kans

Dat dit mogelijk is zagen we bijvoorbeeld in 1990 toen er een einde kwam aan de Koude Oorlog. Het succes werd teniet gedaan door de uitbreiding van de NAVO naar landen rondom Rusland. Die landen hadden niet voor blokvorming moeten kiezen maar hun bewoners, vaak met wortels en familie in Rusland, als volwaardige landgenoten moeten accepteren en kansen geven. Een gemiste kans voor vrede die verbindt over grenzen.
Het gevolg zien we, het INF-verdrag van 1987 liep op 2 augustus dit jaar af en drie grootmachten ontwikkelen nu hypersonische wapens die niet met radars zijn te volgen. Waarschijnlijk kiest de NAVO voor extra investeringen in raketverdediging en patrouilles van Amerikaanse bommenwerpers die kernwapens kunnen afwerpen. Het lijkt onvermijdelijk dat conventionele raketten, die nu nog verboden zijn, in Europa komen.
Doen we mee met plaatsing van nieuwe kernwapens in Nederland en de aanschaf van peperdure JSF's ten koste van onderwijs, zorg en sociale voorzieningen? Niet bepaald een nieuw begin om vijanddenken te doorbreken.

'Het lijkt onvermijdelijk dat conventionele raketten, die nu nog verboden zijn, in Europa komen'

Bizar

Wat doen we met de constatering van Jezus over een ontaarde generatie en zijn standpunten betreffende het vijanddenken? Het antwoord dat ik vaak hoor: daar kan ik toch niets aan doen! O nee? We mogen stemmen! Het is bizar dat juist ook politieke partijen met een christelijke signatuur voorstander zijn van hogere uitgaven voor zinloze wapens en voor een kritiekloze samenwerking in de NAVO.

‘Problemen aanpakken beter dan the ologisch debat’

Mirjam Ateş over Wereldcongres Religies voor Vrede

Het grootste multireligieuze netwerk ter wereld – Religions for Peace – kwam in augustus bijeen in het Zuid-Duitse Lindau. Vanuit Nederland waren vier mensen aanwezig onder wie Mirjam Ateş-Snijdewind, voorzitter van Religies voor Vrede Nederland. ‘Als mensen kunnen we vanuit een grote diversiteit samenwerken aan vrede, recht en duurzaamheid. Dat is veel belangrijker dan een debat door leken over religieuze verschillen.’

Theo Brand

Samen met religiewetenschapper Britt Bakker vormde Ates het tweetal dat Nederland formeel vertegenwoordigde. ‘Maar één van de internationaal co-presidenten, Martina Heinrichs, katholiek feministisch theoloog, komt ook uit Nederland. En de maatschappelijk actieve student Alaeddine Touhami ging mee voor de jongerenconferentie. Daarom waren we met ons vieren.’
Het thema van deze editie van het wereldcongres dat eens per zes à zeven jaar plaatsvindt, was *Caring for our Common Future*. ‘Dat geeft uitdrukking aan de grote zorg die onder velen leeft over de toekomst van de aarde en van allen die leven op deze planeet, de toekomst van onze kinderen en kleinkinderen.’
‘Naast klimaatverandering en de zorg voor de aarde, gaat het ook over hoe we als mensen met elkaar omgaan,’ zegt Ates. ‘Vijandbeelden worden gecreëerd zodat vroeg of laat, als de ander niet reageert naar de zin van de potentiële aanvaller, er aangevallen kan worden. De samenleving heeft er dan begrip voor en soldaten voelen een ‘heilig doel’. Want zij worden getraind om de tegenstander te haten ofwel om geen gevoel meer voor de ander te hebben. Zo gaan machtige partijen met zwakkere partijen om. Maar oorlog brengt alleen winst voor de wapenproducenten. De mensen lijden verlies, aan beide kanten.’

Vietnamoorlog

Religions for Peace is de grootste en meest representatieve multireligieuze coalitie ter wereld en begon in 1970 als *World Conference on Religion and Peace* (WCRP). Het streven is een gemeenschappelijke actie voor vrede vanuit een multireligieuze consensus. Daarbij gaat het om concrete acties als conflictpreventie, verzoening, extreme armoede te verbannen en de aarde te beschermen.
In de jaren zestig van de twintigste eeuw ligt de oorsprong van de beweging. Ates: ‘Religieuze leiders in Zuidoost-Azië maakten zich grote zorgen over de Koude Oorlogssfeer in die tijd. Onder anderen boeddhisten in Japan, die nog dagelijks werden geconfronteerd met de afgrijselijke gevolgen van de kernbommen op Hiroshima en Nagasaki. Samen met anderen besloten zij een religieuze ontmoeting te organiseren om te bespreken hoe religies konden bijdragen aan meer vrede. Dat was tegen de achtergrond ook van de Vietnamoorlog. Het werd een wereldcongres met enkele honderden religieuze leiders in Kyoto, Japan, in oktober 1970.’
‘Door het enthousiasme van deelnemers bleef het niet bij één conferentie en zo ontstond de organisatie van Religions for Peace, die in de loop der jaren aanzienlijk is uitgebreid.
In Nederland zie je dat steeds meer mensen zich niet religieus identificeren. Ook hen willen we bij ons werk betrekken. Het gaat tenslotte om de toekomst van alle mensen.’
Het netwerk bestaat nu uit een wereldraad van religieuze leiders uit alle regio’s, zes interreligieuze regionale raden (per werelddeel) en negentig nationale raden. Tevens is er een Global Women of Faith Network en een Global Interfaith Youth Network.

Soefisme

In 1997 is Ates betrokken geraakt. ‘Mijn man was door zijn vrijwilligersactiviteiten voor Turken in Nederland, betrokken bij de oprichting van WCRP Nederland en zat in het bestuur. Toen hij steeds drukker werd, heb ik voorgesteld dat ik zijn plaats zou innemen als bestuurslid. Zelf was ik al actief op soortgelijk vlak. Zo werd ik in 1998 secretaris van wat nu Religies voor Vrede Nederland heet.’
‘Het meest indrukwekkende voor Ates was een internationaal, interreligieus symposium in oktober 2001, in New York kort na de aanslag op de Twin Towers. Vooral vanuit de islam was behoefte om kenbaar te maken dat de aanslag niet te rijmen valt met het geloof: religie werd gekaapt door de kapers. In de Koran staat juist een verbod om burgers te doden. De aanslag was een reactie in opdracht van mensen wiens geduld op was en die de bezetting van hun land, het leegroven ervan, zat waren. Maar het was beslist geen religieus geïnspireerde actie.’
‘Eind jaren zestig ontstond mijn interesse in het soefisme. Door mijn man ben ik me later meer gaan verdiepen in de islam en dat heeft me veel waardevolle inzichten gegeven. Die wezenlijke kant van de islam, over hoe je je betere kanten naar voren kunt halen – daar hoor je niets over in de media.’

‘Enorme taak’

‘Vanuit Religies voor Vrede zijn er regelmatig concrete initiatieven voor vrede en verzoening. Dat gold bijvoorbeeld na de genocide in Rwanda in 1994 en er was ook een grote inzet op verzoening in voormalig Joegoslavië. Het gaat allereerst om bereidheid te kweken dat voormalig vijanden weer met elkaar in gesprek raken.’
‘We voelen echter ook onze beperking. Je kunt de politiek aanspreken, maar politici en regeringsleiders beslissen. Dit jaar zijn contacten gelegd in Myanmar waar de Rohingya worden onderdrukt, dat zijn moslims. Er wordt erg veel afgegeven op de islam en moslims zonder dat men analyseert of het wel klopt. Hier ligt een enorme taak voor ons.’
‘En waar zijn de conflicten in het Midden-Oosten, Afrika en Zuidoost-Azië? Die zijn vooral waar de westerse wereld bij betrokken is en met name de Verenigde Staten. Dat is vaak in landen waar ook wat te halen valt en waardevolle grondstoffen in de grond zitten. En toevallig zijn dit voor een groot deel islamitische landen. Waarom wordt dit niet geduid op de radio? De Syrische vluchtelingen... waarom komen die hier? Het westen deelt daar wapens uit en heeft Syrië aangevallen. Kijk naar geopolitieke redenen. Overal worden groepen mensen tegen elkaar opgezet. Verdeel en heers.’

Openheid

‘Vaak gaat het om landen waar eeuwenlang verschillende religies prima hebben samengewerkt. Nu ineens niet meer. Hoe komt dat? Als mensen in Nederland beter zouden worden voorgelicht en meer interesse tonen in wat er echt gaande is... dan praten we wel anders. Ook over moslims. En dan zouden moslims zich ook anders voelen en gedragen.’
‘Er zijn veel goede contacten en er is ook samenwerking met het Vaticaan en de Wereldraad van Kerken. Er is een goede vertegenwoordiging van protestantse zijde. Ook zijn er rabbijnen op onze assemblees en pandits, sikh-leiders, boeddhisten evenals vertegenwoordigers van de katholieke en orthodoxe kerk, zoals bisschoppen. Daarmee heb ik nog niet eens alle religies genoemd die op assemblees aanwezig zijn.’
‘We werken juist vanuit de erkenning dat we verschillend zijn. Mensen leven vanuit hun eigen geloofstraditie. Maar veel waarden delen we zoals zorg voor elkaar, eerlijkheid, recht doen, vergeving en hoop. We hebben gemeenschappelijke zorgen en verantwoordelijkheden. Iedereen is welkom, er is veel openheid. Als de vraag wordt gesteld wat mensen de belangrijkste waarden vinden binnen hun religie, dan gaat het bij iedereen om zaken als naastenliefde, zorg voor elkaar, eerlijkheid, minder hebzucht. Je ziet dat terug in alle religies: hoe kun je een beter mensen worden?’

‘In veel landen werkten religies eeuwenlang prima samen. Nu ineens niet meer. Hoe komt dat?’

Positieve kracht

‘Concrete punten aanpakken en vragen wat ieders levensbeschouwing of religie daarover zegt, werkt vaak beter dan interreligieuze dialoog. Kijk naar waar mensen concreet tegenaan lopen. Dat kan heel persoonlijk zijn, tot heel groot. Laat theologische gesprekken aan theologen, en laat ons vooral de zorg voor elkaar en de aarde centraal stellen en kwesties van oorlog en vrede. Het wereldcongres in augustus was opnieuw een versterkend moment waar een positieve kracht vanuit ging.’

Dit is een bewerking van een interview dat eerder is gepubliceerd op NieuwWij.nl.

‘Ik heb niet zo’n hoge dunk van de mens’

De jonge generatie wordt zich bewust van de impact van ons consumptiegedrag op klimaatverandering. Ze hechten belang aan transparantie over productieproces en arbeidsomstandigheden. Deze ethische aspecten komen ook tot uiting in hun koopgedrag, maar dat is nog niet voldoende voor een omslag, zegt economisch geograaf Tjirk van der Ziel. ‘Het kapitalistisch systeem betekent een voortdurende aanslag op het leven op aarde.’

Yfke Nawijn

Tjirk van der Ziel is docent bij de Christelijke Hogeschool Ede waar hij betrokken is bij een minor rond voedsel, gezondheid en duurzaamheid. Daarnaast is hij onderzoeker en publicist rond consumptievraagstukken. In zijn werk laat hij zien hoe complex de wereld van ons voedsel is geworden en hoe verschillende morele, ecologische en economische waarden voor nieuwe ontwikkelingen of dilemma’s zorgen.
‘Vorig jaar hebben we het allereerste onderzoek in Nederland gedaan onder de zogenaamde generatie Z, dit is de groep jongeren van pakweg 12 tot 23 jaar. Dit jaar komt er een vervolg. Duurzaamheid is bij hen een integraal begrip aan het worden: Is wat ik op tafel heb op een eerlijke manier tot stand gekomen? Heeft het consequenties gehad voor mens en milieu, denk aan de arbeiders, de grond, het klimaat? De meest bewuste jongeren vragen om sturing van supermarkt en overheid om de juiste keuzes te kunnen maken.’
Met de kanttekening dat ‘generatie’ een lastig begrip is en dat er binnen één generatie grote verschillen kunnen zijn, concludeert Van der Ziel dat de jongeren van generatie Z veel meer holistisch denken en de grotere lijnen zien. Zij vormen de eerste generatie die volledig digitaal is opgegroeid. Hun eigen omgeving is verbonden met de hele wereld via de sociale media. Daardoor leggen ze verbanden en worden ze geraakt, wat invloed heeft op hun morele keuzes. Deze ontwikkeling is snel gegaan, merkt hij: ‘Toen ik jarenlang lesgaf aan studenten, vroeg ik me af of mijn boodschap wel overkwam, maar in vrij korte tijd gaat het nu landen. We hebben het wel over de koplopers, maar als zij de tijdgeest aanvoelen en beïnvloeden, dan voedt dat de verhalen die in de samenleving worden verteld. Dan hebben ze onevenredig veel invloed op ons consumptiegedrag.’

Coöperatie

Niet alleen via onderzoek, ook praktisch is Van der Ziel bezig met duurzaam en eerlijk voedsel. Een eigen moestuin lukt niet, maar in een Herenboerenproject is hij met een aantal plaatsgenoten bezig een boerderij op te starten. Het wordt een kleinschalig coöperatief gemengd bedrijf, waar de leden samen met een professionele boer bepalen wat er verbouwd wordt. ‘De Herenboeren proberen dat op verschillende plaatsen in Nederland van de grond te krijgen. Daar zit mijn passie, met mensen die gemotiveerd zijn om iets te kunnen betekenen, en dat op een andere manier dan via het gangbare systeemdenken. Het hele proces van samen nadenken en overleggen gaat niet alleen om de praktische zaken, het gaat ook over de gemeenschap die we samen vormen. Zo ontstaat een nieuw gemeenschappelijk verhaal.’ Precies die verhalen zijn voor Van der Ziel de kern als het gaat om mensen in beweging te krijgen voor duurzaamheid. De verhalen moeten gevoed worden door eigen ervaringen. ‘Verhalen bieden een kader, ze framen bepaalde ontwikkelingen.’

De verhalen van de Herenboeren en van Generatie Z laten zien dat voedsel een belangrijk punt van moraliteit is geworden. Ethische aspecten gaan meewegen in het handelen en het koopgedrag. Een hoopvolle ontwikkeling dus? ‘Ik ben er nog niet over uit’, aarzelt Van der Ziel. ‘De jonge generatie geeft mij hoop, tegelijk vraag ik me af hoe diep het gaat. Bestaat er niet, in het algemeen, het gevaar dat zodra een ideaal wordt verwezenlijkt, andere belangen meer de overhand krijgen? Dus zodra aan de productiekant rekening wordt gehouden met arbeidsomstandigheden en de impact op het milieu, financiële belangen toch weer gaan overheersen?’ Hij ziet dit ook in het landbouwbeleid van minister Schouten. ‘In haar visie hinkt zij op twee gedachten: de richting die de boeren moeten gaan, de kringlooplandbouw, waarin iedereen zijn eigen rol moet gaan spelen, producenten én consumenten én supermarkten. Tegelijk zegt ze in haar visie ook dat we daarmee de belangen van de Nederlandse agrarische sector niet voor de voeten mogen lopen. Nederland is wereldwijd de tweede exporteur van agrarische producten. Hier zie je duidelijk het export-gedreven marktdenken, dat dankzij het hele voedselproductiesysteem een van de belangrijkste factoren van onze welvaart en onze economie is. Hoe verhouden die zich tot elkaar? Je wilt kringloop en je wilt export. Wel is het goed dat ze de discussie aanzwengelt; er wordt nu veel over gesproken door boeren en landbouworganisaties en door consumentenorganisaties, supermarkten en de retail, alle betrokkenen in de voedselsector.’

Van der Ziels aarzeling gaat dieper: ‘Ik heb niet zo’n hoge dunk van de mens in het algemeen. We willen het wel allemaal goed doen, maar er zit ook iets in het menselijk hart dat de andere kant op wil. Is de essentie van het leven ook bij de jonge generatie uiteindelijk niet een materialistische basis? Wat is het alternatief van ons concept van voortdurende groei? In mijn eigen leven probeer ik het anders te doen, bijvoorbeeld door bewust dingen aan te schaffen die lang meegaan, van goed materiaal. Maar hoe je het wendt of keert, producten met een korte levensduur scheppen werkgelegenheid in fabrieken in China of waar dan ook. De werking van het kapitalistische systeem betekent een voortdurende aanslag op het leven op aarde. Daar zie ik ook bij de jongere generatie nog geen grote kentering in.’

Fundament

Voor Van der Ziel zijn gedeelde verhalen daarom niet genoeg, hoe hoopgevend ze ook kunnen zijn. Het blijven menselijke constructies die een basis nodig hebben, een fundament dwars door tijden en culturen heen. Van der Ziel vindt dit fundament voor zichzelf in het Iers-Keltische christendom, zoals dat ontstond vanaf de 4de eeuw. Dat ging uit van de eenheid van mens en natuur. ‘De mens is, in tegenstelling tot wat in de dominante theologie vanaf de oude kerkvaders geleerd wordt, niet het hoogste wezen van de schepping. Het feit dat op één dag dieren en mensen zijn geschapen, geeft al aan dat wij geen hogere status hebben. De natuur is intrinsiek goed. Bovendien staan wij niet tegenover de natuur maar zijn we zelf ook natuur. En in de natuur is Gods nabijheid, creativiteit en goedheid te ervaren; God is dus niet ver weg en onbereikbaar. Dat besef is mijn inspiratiebron.’

‘We zijn zelf ook natuur’

‘Deze basis kan iets tegenover het dominante verhaal zetten: een levenshouding van soberheid. Dat brengt rust in je leven, terwijl het kapitalisme juist de onrust wil aanwakkeren. Dan heb je een verhaal te vertellen in de samenleving. Dan gaat het er niet meer om dat we dingen doen om problemen op te lossen, zoals maatregelen die duurzaamheid bevorderen of arbeidsomstandigheden verbeteren, terwijl we op de oude voet maar doorgaan met groei. Dan gaat het erom dat het leven dat je leidt voldoende bevredigend is.’

Complotten over het weer

De zomer is voorbij en ik heb het gevoel dat iedereen, inclusief ikzelf, helemaal uit balans is. De overgang naar de herfst is in mijn ogen moeizaam, emotioneel en problematisch. Wanneer ik om me heen kijk, zie ik mensen zuchten, gapen, klagen en opnieuw zuchten over vage pijntjes. Doordat ik voel dat er ‘wat in de lucht hangt’, raak ik ook helemaal in de stress. Het is ironisch, maar ik ben blij dat ik niet de enige ben. Zo hoorde ik mijn vriendin laatst vertellen dat de meeste kinderen uit haar kinderdagverblijf ‘uit hun doen’ zijn. Op mijn werk voelt iedereen druk en spanning en dan heb ik nog niet eens over mijn kind dat ineens klaagt over buikpijn, hoofdpijn en slapeloosheid.

Dit alles zet me aan het denken. Want waar ligt het dan aan? Ik heb het gevoel dat we in een fout Stephen King-boek zijn beland. Waarbij we over enkele jaren zo ‘uit ons doen zijn’ dat we allemaal één groot emotioneel wrak zijn en evolueren tot niet-vleesetende monsters. In mijn hoofd probeer ik te achterhalen wat de oorzaak zou kunnen zijn? Ligt het dan aan de dagelijkse veranderingen van het weer? Waarbij het vandaag snikheet is en we de volgende dag met winterjas over straat lopen. Op tv zag ik de emotionele speech van Greta Thunberg tijdens de VN-klimaattop en ik vroeg me daardoor af of de verandering van het klimaat zoveel invloed heeft op onze gemoedstoestand? Volgens mijn yogadocente heeft de volle maan ook invloed op hoe wij ons voelen. Maar hoe zit het straks met de elektromagnetische straling van 5G? Wat gaat dat met ons doen. Wat blijft er dan nog van ons over. Ik heb het gevoel dat de wereld uit ‘zijn doen is’: misschien is dit wel even *payback* vanuit de natuur. De mensheid respecteert de natuurlijke balans niet, dus dit is het directe gevolg. Hoe zit het straks met de generatie na ons? Heeft Thunberg gelijk en verpest ons gedrag van nu de toekomst van onze kinderen?

Misschien heeft het feit dat we ‘uit ons doen zijn’ helemaal niets te maken met de veranderingen in de wereld en is het gewoon toeval. Maar ik kan de gedachte niet loslaten dat er een verband is tussen het wispelturige weer, ons onrustige gedrag en keuzes die voor ons gemaakt worden door overheden, commercie en belangengroepen. Nu kan ik me voorstellen dat je denkt: ‘die heeft iets te veel complottheorieën gelezen’. Maar net zoals bij clichés zitten ook in die theorieën altijd een kern van waarheid.

Halima Özen

Beter inzicht nodig in effect nieuwe techn ologie

Filosoof Roos de Jong over kunstmatige intelligentie

Kunstmatige intelligentie, of artificial intelligence is overal in de maatschappij. Van het algoritme achter Google zoekopdrachten tot een heuse kankeronderzoeker in het ziekenhuis: artificial intelligence als panacee. Toch is er ook de schaduwkant. Filosoof Roos de Jong: 'Het is belangrijk om mensen als het ware op te voeden, onderwijs te geven over de impact van technologie.'

Brandon Pakker

Zo vormt artificial intelligence de basis achter nep-nieuws, incorporeert het menselijke vooroordelen in geautomatiseerde selectieprocedures en biedt het een land als China mogelijkheden waarvan George Orwell zich zou omdraaien in zijn graf. Al met al is het belangrijk om hierover na te denken en ervoor te zorgen dat artificial intelligence onze vriend wordt—en blijft. Roos de Jong houdt zich hier als filosoof en onderzoeker bij het Rathenau Instituut dan ook graag mee bezig. Vanuit haar expertise in de impact van kunstmatige intelligentie op mens en samenleving, kijkt zij naar de ontwikkelingen op dit gebied en hoe we hier als samenleving mee om willen gaan.

Foto: Rudi Wells Photography

'AI-systemen zijn nog makkelijk te foppen'

Wat deed haar besluiten om filosofie te studeren? 'Op de middelbare school waren wiskunde, natuurkunde en scheikunde mijn favoriete vakken. Wat ik met name leuk vond, was om te begrijpen hoe iets zit, om kritisch te kijken naar wat we vanzelfsprekend zijn gaan vinden. Bij filosofie is voor elk veld – van wiskunde, tot taal, tot politiek - een corresponderend gebied in de filosofie. Als je kijkt naar de recente en snelle wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen, dan leven we in spannende tijden waar filosofen juist ook hard nodig zijn! We zien robots bepaalde taken overnemen, raken gewend aan geknutsel aan DNA, en worden geconfronteerd met de implicaties van bedrijven als Spotify, Airbnb en Uber. De verregaande mogelijkheden die biotechnologie, nanotechnologie, ICT en inzichten uit de cognitieve wetenschappen bieden, roepen ook steeds weer vragen op over wat het betekent om mens te zijn en hoe wij ons verhouden tot elkaar, de natuur, de wereld.'

Alledaagse technologie

Dat die ontwikkelingen snel gaan, lezen we steeds vaker in de media. Series als Black Mirror spelen hier handig op in. Zijn de hierin getoonde doemscenario's realistisch? 'Er is veel onzekerheid en onduidelijkheid. Bijvoorbeeld over hoe de technologie precies werkt, wat er momenteel mogelijk is en welke regels gelden. Dit is niet alleen een voedingsbodem voor science fiction, maar ook voor maatschappelijk debat en politieke strijd. Kunstmatige intelligentie is niet iets dat ons 'overkomt' maar ook geen neutraal 'hulpmiddel' waarmee we een zeker doel kunnen bereiken. Technologieën hebben invloed op hoe we handelen en naar de wereld kijken. Veel kunstmatige intelligentie is inmiddels al 'alledaagse technologie'. Denk aan navigatiesystemen in auto's, apps op je smartphone die gebruik maken van spraak- en beeldherkenning, de resultaten van zoekopdrachten op internet. Tegelijkertijd wordt iets wat eerder 'statistiek' of 'data mining' was, nu artificial intelligence genoemd om mee te liften op hype. Eigenlijk zijn het ook diverse technologieën – zoals sensoren, big data, robotlichamen of een app – die er *samen* voor zorgen dat een systeem of machine in een bepaalde omgeving een zekere mate van intelligent gedrag vertoont. Kunstmatige intelligentie valt daarom niet los te zien van andere digitale technologieën, zoals robotica, big data en Internet of Things. De prestaties van huidige artificial intelligence-systemen en de mogelijkheden van machine learning en deep learning zijn indrukwekkend; zo is de kampioen Go-speler Ke Jie verslagen door Google's Alpha Go. Toch is de meeste artificial intelligence nog gericht op een zeer specifieke taak of vaardigheid. Een kunstmatige intelligentie die de menselijke intelligentie overstijgt, is nog wel echt sciencefiction.'

Vloek of zegen?

Goed, het ontstaan van 'superintelligente' artificial intelligence en eventuele doemscenario's ligt zogezegd (nog) ver achter de horizon. Gelukkig maar. Ik vraag Roos wat de belangrijkste maatschappelijke voor- en nadelen van kunstmatige intelligentie zijn. Roos: 'Artificial intelligence wordt alom gezien als een multi-purpose-technology die cruciaal is bij het oplossen van de grote maatschappelijke uitdagingen waar we voor staan. Artificial intelligence wordt gekenmerkt door de snelheid van informatieverwerking. Het kan patronen zien die ons ontgaan en de toepassingsmogelijkheden lijken eindeloos. In de gezondheidszorg bestaan op artificial intelligence -gebaseerde systemen die ziektebeelden nauwkeuriger herkennen dan artsen. En denk aan de energietransitie en klimaatverandering. Slimme meters en sensoren maken het mogelijk om data over energieproductie, -transport en -verbruik te verzamelen, te analyseren en real time bij te sturen om zo de balans tussen vraag en aanbod te optimaliseren. Aan de andere kant zijn kunstmatige intelligentiesystemen nog gemakkelijk te foppen, ze kunnen de mist in gaan als ze de 'verkeerde' input krijgen. Zo moest Microsoft zijn slimme chatbot Taj binnen 24 uur stopzetten toen mensen haar racistische uitingen voerden en Taj zelf racistische en opruiende tweets ging plaatsen. Een ander voorbeeld is het systeem van Amazon voor het automatisch selecteren van sollicitanten. Het systeem baseerde zich op historische data en omdat in de ICT-industrie meer mannen dan vrouwen werken, legde het systeem vrouwen onderaan de stapel. Dat het systeem op deze manier selecteerde en discrimineerde, was natuurlijk niet de bedoeling. Als we ons niet bewust zijn van hoe slim of hoe dom de artificial intelligence is die we inzetten en vertrouwen, kan het mis gaan. We willen betekenisvolle menselijke controle. Maar wat betekent dat? Als je als arts de aanbevelingen van een artificial intelligence niet opvolgt, dan heb je waarschijnlijk een boel uit te leggen wanneer het mis gaat.'

Foto: Rathenau Instituut

'Veel AI is inmiddels alledaagse technologie'

Europese koers

Duidelijk is dat de ethiek een fundamentele rol speelt bij de ontwikkeling van kunstmatige intelligentie. In lijn hiervan ontwikkelt de Europese Commissie een artificial intelligence-strategie die 'mensgericht' is. Een mooi streven, maar trekt China zich hier iets van aan? 'Europa zet inderdaad een duidelijke, alternatieve koers in; verantwoorde artificial intelligence. De EU is daarmee leidend geworden in het stellen en beantwoorden van de vragen over hoe we willen dat kunstmatige intelligentie ontwikkeld en ingezet wordt; hoe we daarbij onze waarden kunnen borgen en de kansen kunnen grijpen. In Europa past geen systeem zoals in China, waar de overheid het monopolie op kunstmatige intelligentie heeft. Maar ook het Amerikaanse systeem, waarin techbedrijven de eigenaar zijn over data die ze verzamelen, is voor ons niet wenselijk. Het is interessant om te zien dat China en de VS de termen 'trustworthy AI' inmiddels ook beginnen over te nemen. Zo ging dat ook met de AVG: ook buiten de EU laaide discussies op over persoonsgegevens en digitale privacy. Europa kan dus wel degelijk impact hebben met haar aanpak. Wanneer de EU heldere kaders kan opzetten en handhaven, dan zie ik de toekomst wel positief in.'

Tot slot vraag ik Roos wat ze de komende jaren wil bereiken. 'Ik hoop dat we de maatschappelijke kant van technologie beter leren inzien. Om de beloften van kunstmatige intelligentie waar te kunnen maken is het noodzakelijk om als samenleving de transformerende effecten van technologie op ons leven te beoordelen en na te denken over hoe we onze samenleving willen organiseren.

Artificial intelligence zal van invloed zijn op veel van onze publieke diensten, onze waarden en mensenrechten. We moeten ons richten op wat een wenselijke manier is om met technologie om te gaan of zelfs samen te smelten. Om dit te kunnen doen, is het van belang dat engineers, gebruikers en de samenleving als geheel beter inzicht krijgen in de maatschappelijke betekenis van deze opkomende technologie. Het is belangrijk om mensen als het ware op te voeden, onderwijs te geven over de impact van technologie. Burgerschap betekent nu ook snappen wat techniek met mens en maatschappij doet.'

Colofon

Magazine De Linker Wang is een uitgave van stichting De Linker Wang. 'Politiek met compassie' is het motto van De Linker Wang, de religiewerkgroep van GroenLinks.

Redactie:
Theo Brand (hoofdredacteur), Bas Joosse (eindredacteur), Yvonne Brink, Carin Hereijgers, Kathinka Minzinga, Yfke Nawijn, Brandon Pakker, Douwe de Roest en Ina Scholma-Huisman.

Medewerkers:
Jaap van Duijvenbooden, Hans Feddema, Job de Haan, Halima Özen, Margrietha Reinders, Nienke Suelmann en Rianne ten Veen.

Commentaartekening:
Maarten Wolterink.
Omslagfoto: Tjirk van der Ziel.
Foto: Tineke Dijkxhoorn
Opmaak/vormgeving:
Ester Meijer-Horneman
Drukwerk:
Twigt GrafiMedia, Waddinxveen. Gedrukt op geheel gerecycled FSC-papier.

Redactiesecretariaat:
Theo Brand,
Wagenschuurstraat 14,
8043 XW Zwolle.
redactie@linkerwang.nl.

Abonnement-administratie:
De Linker Wang,
Prins Hendrikstraat 143,
2405 AJ Alphen aan den Rijn.
administratie@linkerwang.nl.
Jaarabonnement: €19 (5 nrs.)
Betalingen en donaties:
NL60TRIO0390264393 t.n.v.
De Linker Wang o.v.v. Abonnement of Donatie.

Bestuur Stichting De Linker Wang:
Tjeerd de Jong (voorzitter), Helene Timmers (secretaris), Pieter van Abshoven (penningmeester), Bas Roufs, Job de Haan.

bestuur@linkerwang.nl

www.linkerwang.nl.

@DeLinkerWang.

Onder ogen

Internationale Dag tegen Armoede
Tijdens de jaarlijkse Internationale Dag tegen Armoede op donderdag 17 oktober zijn diverse activiteiten waarvan veel georganiseerd door de beweging ATD Vierde Wereld. In Heerlen is samen met de Andresparochie een soepmiddag bij winkelcentrum Heerlerbaan. Samen soep koken en eten met als thema 'De smaak van armoede, de smaak van samen delen'. Op verschillende plaatsen in Limburg worden deze sessies gehouden. Ook in Amersfoort, Arnhem, Harderwijk, Rotterdam en Utrecht zijn activiteiten. Zie: www.atd-vierdewereld.nl.

26 oktober: Nacht van de Nacht en Dag van de Stilte
Met de Nacht van de Nacht vragen de natuur- en milieufederaties ook dit jaar weer aandacht voor de luchtvervuiling in Nederland en de positieve kanten van de duisternis. In de nacht van 26 oktober worden op diverse plaatsen workshops en activiteiten georganiseerd. Na de nacht wordt overdag op 26 oktober de Dag van de Stilte gehouden. Door het hele land worden stilteactiviteiten georganiseerd, variërend van een landelijk stilte-uur en stiltewandelingen tot en beeldhouwen in stilte. Meer informatie is te vinden op www.nachtvandenacht.nl en www.dagvandestilte.nl.

Nationaal Debat Christendom en Xenofobie
Mariënburg, de vereniging van kritisch katholieken, organiseert op zaterdag 30 november 2019 in Amsterdam het Nationaal Debat Christendom en Xenofobie met Sophie in 't Veld (Europarlementariër D66) en prof. Stefan Paas (theoloog des vaderlands 2018). De huidige tijd kent een grote opkomst van populistische en nationalistische stromingen. Het lijkt er op dat dit gedachtegoed een rijke voedingsbodem vindt onder christelijk conservatieve kringen in alle kerken. In zeer katholieke landen als Polen en Hongarije wordt immigratie van hulpzoekende niet-westerse mensen tegengewerkt. Ook in het overwegend protestantse Denemarken is wantrouwen groot. Maar het probleem is niet beperkt tot Europa alleen. Gespreksleider Henk Baars. Inloop vanaf 10.00 uur. Programma 10.30-13.00 uur, Dominicuskerk, Spuistraat 12, Amsterdam. Deelname is € 10,- .p.p.
Opgave: www.marienburgvereniging.nl.

Incidenten met islamofobie in Nederland
Incidenten met Islamofobie worden heel weinig gemeld bij autoriteiten. Dit concludeert het meldpunt Meld Islamofobie in een onderzoek. Voor het onderzoek werden 337 Nederlandse moslims bevraagd naar hun ervaringen. Van de respondenten geeft bijna veertig procent aan in 2018 meer dan vijf incidenten met islamofobie meegemaakt te hebben. Het onderzoek toont volgens het meldpunt aan dat de directe ervaringen met islamofobie een ingrijpende impact hebben op het welzijn van Nederlandse moslims. Meer informatie over het rapport is te vinden op www.meldislamofobie.org

Een andere wang

GEZOCHT: PROFETEN VOOR DE TOEKOMST

Helene Timmers

Binnen GroenLinks hoor je nog wel eens de stelling dat christenen en moslims in sprookjes geloven en dat bijbel en koran derhalve niet meer zijn dan een sprookjesboek. Meestal trek ik me daar niet zoveel van aan. Natuurlijk staan er veel wonderlijke verhalen in de bijbel, maar iemand die de bijbel vergelijkt met een sprookjesboek heeft duidelijk nog nooit de moeite genomen om een bijbel op te pakken en er eens doorheen te bladeren. Terwijl nieuwe vertalingen dat steeds makkelijker maken.

Jezus vertelde verhalen als hij iets aan zijn toehoorders duidelijk wilde maken. Verhalen vol maatschappijkritiek. Deze verhalen vormen voor mij het hart van de bijbel. Maar niet alleen in het nieuwe testament, ook bij de profeten in het oude testament is flink wat maatschappijkritiek te vinden.
Ze bepalen hoe ik naar de bijbel kijk: een boek vol verhalen over God en mensen en hoe zij elkaar steeds weer vinden in het verlangen naar een rechtvaardige wereld.

De rechtvaardige wereld lijkt ver weg. Onlangs werden we weer eens met ons neus op het feit gedrukt dat de lucht in ons land het meest vervuild is van heel West-Europa. Bijna de helft van alle kinderen heeft daar last van en krijgt serieuze gezondheidsklachten. Astma is bij kinderen in Nederland de meest voorkomende chronische ziekte. In de placenta van zwangere vrouwen wordt fijnstof gevonden en er is een verband tussen de mate van luchtvervuiling in de leefomgeving van zwangere vrouwen en het risico op vroeggeboorte of een te laag gewicht. Al moet er natuurlijk nog onderzocht worden of er daadwerkelijk een oorzakelijk verband is met de luchtvervuiling.

De commissie Remkes doet interessante adviezen

Er zijn in Nederland normen waaraan de luchtkwaliteit moet voldoen. Vooral de concentraties fijnstof en stikstofdioxide overschrijden die norm vaak. Maar ook als de norm niet wordt overschreden is de lucht nog best ongezond.

De Raad van State oordeelde eerder dit jaar dat Nederland er onterecht vanuit gaat dat de stikstofneerslag in Nederland zal afnemen. Dankzij deze uitspraak is de stikstofuitstoot hoog op de agenda beland. Door de grote hoeveelheid stikstof die neerdaalt, staat de biodiversiteit onder druk, nemen plantensoorten af en verdwijnen vogels en insecten. Er is (nog) geen beleid om de stikstofuitstoot voldoende te beperken. Hierdoor is een groot aantal bouwprojecten stil komen te liggen.
De commissie Remkes heeft aangeraden om dit acute probleem aan te pakken door de maximumsnelheid te verminderen en de intensieve veeteelt aan te pakken. De veestapel moet verminderd worden, want de landbouw is één van de grootste stikstofproducenten.
Dit zijn twee interessante adviezen, gelet op de partijen die samen de regering vormen. Want de VVD, in de woorden van Mark Rutte een *vroemvroempartij*, voelt natuurlijk niets voor het verlagen van de maximumsnelheid. En de christelijke partijen willen vooral hun achterban (lees de boeren) niet (kwijt)raken door te kiezen voor het verminderen van de veestapel.
De merkwaardigste alternatieve oplossing voor het stikstofprobleem die ik in alle consternatie hoorde, was om te snijden in natuurgebieden en dan vooral de kleine stukken natuur dichtbij steden. Als je dergelijke gebieden aanmerkt als braakliggende grond in plaats van als natuur, kunnen ze ook niet meer door stikstof worden aangetast.
Alsof het opeens alleen maar gaat om het getal en de mogelijkheid dat getal te manipuleren. Alsof het niks wil zeggen dat de biodiversiteit onder druk staat en soorten uitsterven. Dat ons land zwaar vervuilde lucht kent, dat bijna de helft van de kinderen daar gezondheidsproblemen door heeft telt niet. Dat juist christelijke partijen voorop lopen met een dergelijke redenering, treft mij.

Recent onderzoek wijst erop dat er vandaag de dag een massa-extinctie aan de gang is. Over de afgelopen eeuw bekeken, verdwenen honderd tot duizend soorten per tienduizend soorten. Dit uitsterven loopt gelijk op met een toename van menselijke activiteit: de stijgende wereldbevolking, het gebruik van kunstmest, de CO_2-uitstoot, houtkap, visserij en transport.
Te veel natuurgebieden, zij het bossen of moeras, zijn verdwenen ten behoeve van landbouwgrond. Er is te veel stikstof in de atmosfeer terecht gekomen. Er verdwijnen te veel planten-en diersoorten in een te groot tempo. De aarde warmt op en dat heeft gevolgen voor het klimaat.

In deze tijd kunnen we wel weer een paar profeten gebruiken om een vergezicht te tonen op een andere werkelijkheid en ons de weg te wijzen daar naar toe.

Helene Timmers is bestuurslid van De Linker Wang

Carin Hereijgers

VREDE IS DE WEG

Qader Shafiq was in 2017 genomineerd voor de Ab Harrewijnprijs met zijn Bureau Wijland. Een terechte nominatie van een belangrijk initiatief voor vluchtelingen met de Academie voor Kleurrijk Leiderschap en Shelter City Nijmegen. Wie is de man achter deze activiteiten?

In de afgelopen tien jaar liet hij zich kennen in korte verhalen voor wijkkrant de Dukenburger, de Gelderlander en op andere podia. Dit jaar op Wereld Vluchtelingendag werd een bundeling van deze teksten gepresenteerd. Op het omslag vliegt een Afghaanse vlieger vanaf de daken van de stad Kabul boven de Nijmeegse bruggen en Stevenstoren 'Weg naar je eigen land'.

Shafiq schrijft klare taal en durft zijn gevoel te laten spreken op een zeldzaam toegankelijke manier. Soms herhaalt het zich vanwege het karakter van de oorspronkelijke teksten, maar in die herhaling zit ook meerwaarde. Elk jaar is er de Nijmeegse Vierdaagse , die je steeds weer anders kunt beleven. Elk jaar is het Koningsdag. Elk jaar Music Meeting met muzikanten van over de hele wereld die er een feest van maken, maar ook vertellen over de moeilijkheden van ver weg en dichtbij.

Dit is wat Shafiq ook doet. Hij legt de puzzelstukjes van de wereld naast elkaar: de krokus in zijn eigen voortuin en de tulpen in Kabul. Zijn vastberadenheid om in Nederland een nieuw leven op te bouwen naast het begrip voor het feit dat zijn moeder in Afghanistan wil blijven. Hij vertelt waarom hij is gevlucht en ook waarom Afghanistan hem nog steeds doet verlangen. En ook hoe het oorlogsleed daar en ook elders nog veel te veel kwaad doet.

Belangrijke leidraad in het boek is dat Shafiq vooral het woord 'vrede' invulling geeft. Vrede in de omgang met je naasten, begrip proberen te hebben voor elkaar als essentiële maatschappelijke *lifeline*. En het belang van vrede wereldwijd dat nog te vaak met opportunistische opzet wordt geschonden op een manier waar eenvoudige burgers - mannen, vrouwen en kinderen - niet tegen opgewassen zijn.

Hij benoemt de hoofdoorzaken van oorlogen, die zeker ook hier in het Westen liggen. En hij benoemt de kansen en manieren om er een kentering in aan te brengen: begrip voor mensen wereldwijd; politici aan blijven spreken op hun verantwoordelijkheid; burgers van alle gezindten en afkomst laten meedenken en -praten over de toekomst van Nijmegen, Nederland en de wereld.

Dit recept klinkt eenvoudig en dat is het misschien ook. Er zijn kleine en ook grote oplossingen. Als de menselijkheid maar mag spreken in vrede.

Weg naar je eigen land, columns en verhalen, Qader Shafiq, ill. Josee Tesser, Uitgeverij Kontrast, 2019 ISBN: 9789492411419.

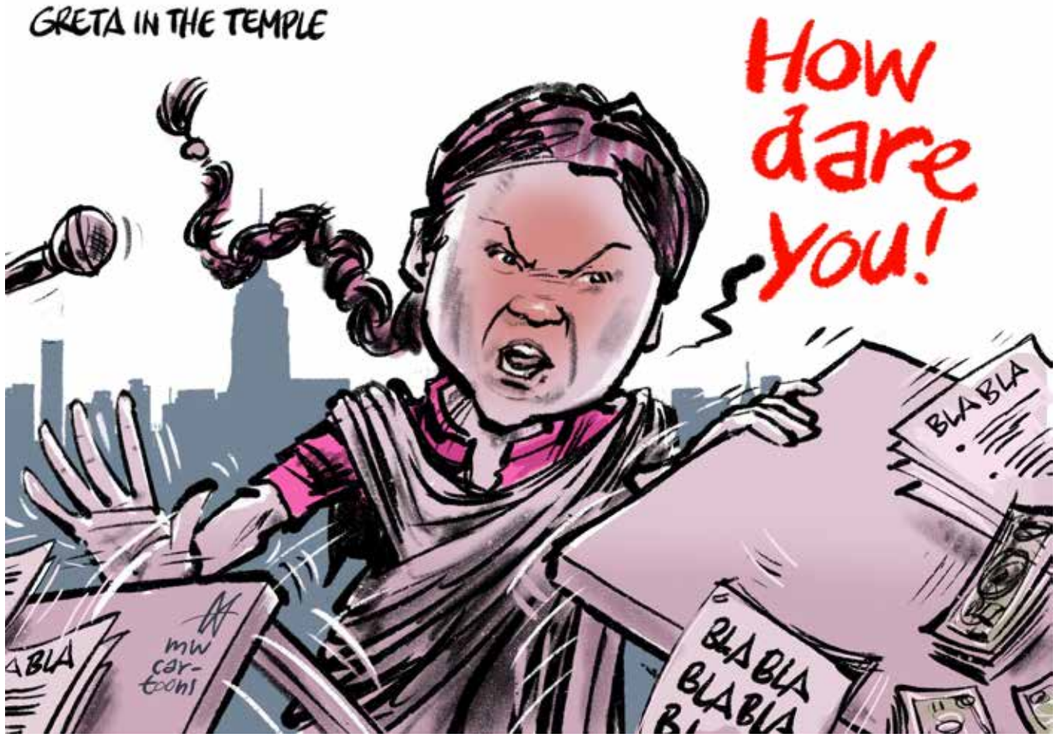

Periodes van droogte worden afgewisseld met stortbuien: dat het klimaat verandert, is wel duidelijk. Dat we daar iets aan moeten doen, is ook helder. Greta Thunberg's speech spreekt voor zich. In de laatste week van september werden wereldwijd klimaatstakingen en klimaatmarsen gehouden. De overkoepelende boodschap was helder, zoals in Amsterdam verwoord werd: klimaatgerechtigheid is hard nodig. (foto: Friends of the Earth Europe via Flickr Creative Commons)

Koran vol compassie

Rianne ten Veen

Als 'Shell-kindje', dochter van een internationale Shell-werknemer, heeft mijn tijd in Argentinië een grote indruk op me gemaakt. Zo zat ik in 1982 tijdens de Falkland/Malvinas-oorlog op een Britse school waar mij op één dag verschillende kanten van het conflict werden verteld als 'de' waarheid. Ik was negen. En waarom had ik het financieel zoveel beter dan onze buren buiten de compound, een sloppenwijk? En hoezo werd er niets gedaan aan het olielek in de haven? Als ik er thuis over doorvroeg, dan was het standaard antwoord 'het zal je duidelijk worden als je later groot bent'.
Ik ben strak seculier opgevoed en mocht niets van religies leren, het was slechts 'opium voor domme mensen'. Zo mocht ik de kerkdiensten van mijn lagere school niet meemaken, werd ik meermaals streng gewaarschuwd toen ik als oudere tiener een kerkdienst bijwoonde als vertaler voor een voormalig buurmeisje die over was uit Amerika. De wereld was te klein toen ik als student meldde dat ik door de Hare Krishna was uitgenodigd (in mijn rol als voorzitter van de studievereniging voor internationale betrekkingen). Reflectie hierop is momenteel voor mij extra interessant gezien de huidige discussies en de gedachte dat extremisme en intolerantie alleen uit moslimhoek zouden kunnen komen, zoals blijkt uit de discussie over salafistische scholen. Toen ik als volwassene na mijn rechtenstudie een goedbetaalde baan bij een multinational vond, hoopte ik dan eindelijk de antwoorden over de zin van het leven te vinden. Maar nee, die kwamen niet. Dus dan maar weer verder leren, een master in de internationale politiek. In de tweede week van mijn studie viel 11 september 2001. Van een niet-islamitische professor leerde ik hoe alle religies regelmatig door politiek en/of machthebbers worden misbruikt: het overtuigt een bevolking makkelijker om een medemens als 'anders' te bestempelen en daarmee kunnen machtsrelaties worden gehandhaafd. Of juist worden veranderd. Mijn lijst met levensvragen was lang genoeg en ik wilde de vraag of God bestaat er niet aan toevoegen. Maar het college intrigeerde me en ik kocht een kopie van de Koran. Versen als de volgende sprongen er voor mij meteen uit:

'Er is geen dier op de aarde en geen vogel die met zijn vleugels vliegt of zij behoren zoals jullie tot gemeenschappen. Wij hebben in het boek niets veronachtzaamd. Dan zullen zij tot hun Heer worden verzameld.' (Koran, 6:38)

'Het gaan van de weg – de sharia – betekent werken aan een leefbare planeet'

De Koran en het voorbeeld van de Profeet Mohammed vormen samen adviezen ('geen dwang in religie', 2:256) omtrent de vijf doelen van sharia ('de weg'): bescherming van recht op leven, waardigheid, familielijn, geloof en rijkdom (niet slechts in geld). Het bereiken hiervan betekent werken aan een leefbare planeet. Omdat ik een 'thuis' had gevonden voor mijn overtuiging (rechtvaardig rentmeesterschap) ga ik uiteindelijk als moslima door het leven. Hoewel niet geheel onverwacht ben ik toch wel een beetje teleurgesteld geraakt hoe er soms op mijn keuze werd gereageerd. Alsof ik een klap van de molenwiek had gekregen. En op momenten dat ik er 'als moslim uitzag' was ik voor anderen ook een veiligheidsrisico op bijvoorbeeld een vliegveld. En onder moslims (die ik voor mijn bekering niet kende en expres niet had opgezocht: het moest *mijn* zoektocht zijn) werd het soms als troost gezien: ik belichaamde voor hen de hoop dat Islam niet langer gezien zou worden als alleen voor immigranten, maar voor iedereen.
Na mijn bekering ben ik verder actief geworden op milieugebied. Wat me opviel was dat in de meeste seculiere organisaties mijn mening oké was. Maar toen zichtbaar werd dat ik moslima was, werd mij soms subtiel en soms minder subtiel gevraagd mijn religie achter de voordeur te laten, ook als ik helemaal geen religieuze argumenten inbracht. Maar de door mij gevonden religie voelt als een fundering. Het geeft me houvast en het besef dat alles wat ik kan doen voldoende is, en dat ik niet alleen verantwoordelijk ben.
Dat is tegelijk ook mijn motivatie om mij voor De Linker Wang in te zetten. Het gaat om meer compassie in de politiek. Nederland is zoveel meer dan 'de BV Nederland' en dat moet het mijns inziens ook altijd blijven. Uiteraard staat er geen geldboompje op het Binnenhof. Maar politieke keuzes zijn zo veel meer dan beslissingen over het nationale huishoudboekje. De vraag wie er belastingen betaalt, waarom en hoeveel, en waaraan ons belastinggeld wordt uitgegeven, gaat over de vraag wat voor maatschappij we graag willen. Ik ga voor een rechtvaardige maatschappij waar de sterkste schouders (ook die van multinationals) de zwaarste lasten dragen en hun aandeel leveren. En ik ga voor een maatschappij waar erkenning en waardigheid niet afhangen van iemands kleur, religie, intelligentie of de portemonnee van zijn of haar ouders.

Rianne ten Veen is aspirant-bestuurslid van De Linker Wang.